

СОЦІАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ Є ОБЄКТОМ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

БОРТНИК Валентин Анатолійович - Міжрегіональна Академія управління персоналом

УДК.343.4

Исследуя социальную связь общественных отношений, которые являются объектом преступлений против чести и достоинства личности можно констатировать, что он состоит из двух компонентов.

Первый компонент - это состояние физического лица, которое характеризуется наличием у лица субъективного права на уважение его чести и достоинства, и второй компонент - это поведение других участников общественных отношений (совершение или не совершение цели действий), которая заключается в не нарушении права физического лица на уважение его чести и достоинства.

Метою даної статті є дослідження соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти честі та гідності особи.

Соціальний зв'язок, як елемент суспільних відносин, – це зв'язок між суб'єктами (учасниками) таких відносин. Останні ж взаємодіють між собою з приводу предмета суспільних відносин задля реалізації власних потреб та інтересів. Соціальний зв'язок – це, по суті, суспільні відносини у їх власному розумінні, що, на нашу думку, уособлюється взаємодією учасників. Така взаємодія може проявлятися у відповідній активній чи пасивній поведінці учасників суспільних відносин. Як стверджував Є.А. Фролов: «Суспільні відносини складаються із поведінки людей, незалежно від того, чи виражається вона в активній формі – в діях,

або в формі пасивній – в бездіяльності» [1, с. 185, 198]. Натомість, соціальний зв'язок, за словами вченого, знаходить свій прояв у певних діях суб'єктів суспільних відносин або в позиції, стані, які займає певний суб'єкт щодо інших членів суспільства чи всього суспільства в цілому. Таким чином, соціальний зв'язок – це прояв активної чи пасивної поведінки (дії, бездіяльності або стану) учасників суспільних відносин. Безумовно, такий прояв охоплює і обмін інформацією між учасниками суспільних відносин, але це є лише окремою формою соціального зв'язку, яка також проявляється через дії, бездіяльність чи стан учасників суспільних відносин.

Разом із цим слід зауважити, що оскільки суспільні відносини є стійкими усталеними відносинами, то природно, що соціальний зв'язок як складовий елемент суспільних відносин повинен також бути стійким та сталим. У цьому зв'язку можемо зробити припущення, що соціальним зв'язком слід визнавати не будь-яку поведінку учасників, а тільки ту, яка характеризує їх стійку взаємодію між собою з приводу предмета суспільних відносин.

Схожа позиція відображається також у працях В.К. Глістіна, за словами якого реальний зв'язок полягає в поведінці (діях чи бездіяльності), яка ставить учасників суспільних відносин у певний стан їх субординації стосовно зв'язку з конкретними предметами, соціальними цінностями та один з одним. При цьому соціально зна-

чимий є тільки той зв'язок, який породжується діями чи бездіяльністю і тільки тоді, коли діяння утворює зв'язок щонайменше між двома суб'єктами [2, с. 60]. Таким чином, деякі діяння не утворюють соціального зв'язку, вони не мають значення ні для права ні для суспільства.

Утім, на нашу думку, до характеристик соціального зв'язку слід відносити не тільки те, що він може виникати щонайменше між двома суб'єктами (учасниками) та те, що він характеризує певне ставлення учасника суспільних відносин до предмета таких відносин, але й те, що соціальний зв'язок полягає у сталій (тривалій) взаємодії учасників суспільних відносин. Іншими словами, соціальний зв'язок це не просто активна чи пасивна поведінка учасників суспільних відносин, а процес довготривалої, сталої взаємодії таких учасників між собою щодо предмета суспільних відносин.

Наприклад, суспільні відносини у сфері господарської діяльності характеризуються сталістю та тривалістю зв'язків суб'єктів господарювання між собою, зв'язків з державою, органами місцевого самоврядування, зв'язків з іншими фізичними чи юридичними особами, які виникають саме з приводу господарської діяльності відповідного учасника суспільних відносин.

Із цього випливає, що далеко не кожна поведінка (дії, бездіяльність чи стан) учасників суспільних відносин утворює соціальний зв'язок і може розглядатися як складова частина суспільних відносин.

У цей же час однакова за своєю формою поведінка учасників суспільних відносин може породжувати або не породжувати зв'язку між ними. Йдеться про те, що в одних випадках одні й ті самі діяння породжують соціальний зв'язок, оскільки є соціально значимими та виражають тривалу, сталу взаємодію учасників суспільних відносин між собою, а в іншому – ні.

Таким чином, приходимо до висновку, що соціальний зв'язок, як складовий елемент суспільних відносин, – це, перш за все, стійкий тривалий процес взаємодії учасників суспільних відносин між собою

з приводу предмета суспільних відносин. Водночас, конкретна поведінка учасників суспільних відносин (їх дії, бездіяльність чи стан) – це, по суті, тільки зовнішнє вираження соціального зв'язку.

Разом із цим зауважимо, що поведінка учасників суспільних відносин направлена на реалізацію власних потреб та інтересів, через що і виникає соціальний зв'язок та суспільні відносини в цілому. Тобто реалізація власних потреб та інтересів учасників суспільних відносин є передумовою виникнення соціального зв'язку. При цьому важливо, що потреби та інтереси учасників обов'язково повинні стосуватися предмета суспільних відносин і носити спільний характер. Відтак, необхідність реалізації власних потреб та інтересів учасників щодо предмета суспільних відносин підштовхує їх до взаємодії між собою, яка, у свою чергу, й виражається у відповідній поведінці (діях, бездіяльності чи стані) учасників щодо предмета суспільних відносин.

Підсумовуючи викладене вище, можемо виділити наступні ознаки соціального зв'язку:

- 1) двосторонність соціального зв'язку;
- 2) стійкість та тривалість соціального зв'язку;
- 3) зовнішнє вираження соціального зв'язку у відповідній поведінці (діях, бездіяльності чи стані) учасників щодо предмета суспільних відносин;
- 4) передумовами виникнення соціального зв'язку є потреби та інтереси учасників, що стосуються предмета суспільних відносин.

При цьому всі вказані ознаки, на нашу думку, є невід'ємними ознаками соціального зв'язку будь-яких суспільних відносин. Безумовно, можна виділити значно більше таких ознак, деталізувати та розширити їх зміст, утім перераховані вище ознаки є основними (базовими) для визначення соціального зв'язку будь-яких суспільних відносин.

Оскільки соціальним зв'язком є дії, бездіяльність чи стан учасників суспільних відносин, то такий зв'язок не може самотійно піддаватися протиправному впливу

«ззовні», адже вплинути на поведінку учасника «ззовні», його дії чи бездіяльність, без впливу на самого учасника неможливо. Тому соціальний зв'язок окремо від інших елементів суспільних відносин не може бути об'єктом злочину. Таку позицію підтримує зокрема Є.В. Лашук, який під соціальним зв'язком розуміє одну із форм обміну інформацією між суб'єктами соціального зв'язку [3, с. 40].

Отож під соціальним зв'язком, на нашу думку, слід розуміти стійку, тривалу двосторонню взаємодію учасників, яка виникає з приводу реалізації їх потреб чи інтересів щодо предмета суспільних відносин і виражаються у діях, бездіяльності чи стані таких учасників. Саме таке розуміння соціального зв'язку і закладається нами в основу дослідження соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи.

Досліджуючи соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, слід зазначити, що такий зв'язок, як і соціальний зв'язок, будь-яких інших суспільних відносин, є двостороннім. Так, соціальний зв'язок повинен відображати взаємодію учасників, стосовно предмету суспільних відносин, а взаємодія, як така, можлива лише за умов двосторонності. Тобто за умов одночасної дії, бездіяльності чи стану (наявності ознак) учасників стосовно предмета суспільних відносин.

У контексті суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, соціальний зв'язок полягає у наступному:

1) володіння фізичною особою правом на повагу до її честі та гідності;

2) непорушення іншими учасниками суспільних відносин (суспільством, його частиною чи формою організації, державою в особі державного апарата, фізичною чи юридичною особою) права фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Таким чином, бачимо, що, з одного боку, соціальний зв'язок полягає у тому, що фізична особа володіє правом на повагу до її честі та гідності, а з іншого – учасники

суспільних відносин зобов'язані не порушувати таке право фізичної особи.

Продовжуючи дослідження соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, слід детальніше розглянути кожен із його двосторонніх компонентів.

Так, на перший погляд здається, що під володінням фізичною особою правом на повагу до власної честі та гідності розуміється право фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, яка виключає посягання на її честь та гідність (виключає приниження честі та гідності особи). Однак, ми вважаємо, що володіння правом на повагу до честі та гідності особи слід розглядати не як певну можливість, а як стан самої фізичної особи.

Так, право на повагу до власної честі та гідності, за словами Д.Д. Луспеника та М.Н. Малєїної, є абсолютним суб'єктивним правом особи [4, с. 6;]. У свою чергу, суб'єктивне право дає особі ряд можливостей:

– вчиняти або не вчиняти певні дії (право на свої дії);

– вимагати від інших учасників суспільних відносин вчинення чи невчинення певних дій (право на чужі дії);

– звертатися до держави за забезпеченням, захистом чи примусом свого права (право на забезпечувальні дії держави) [5, с. 68].

Право особи на повагу до власної честі та гідності впливає, по-перше, із самої суті поняття «честь та гідність», що обов'язково повинно характеризуватися певною повагою до особистісних якостей людини. Як законодавче закріплення цього, Конституція України відносить честь та гідність особи до найважливіших соціальних цінностей, а ст. 297 Цивільний Кодекс України безпосередньо закріплює право на повагу до честі та гідності особи.

Відтак обґрунтовано, що можливість вимагати від інших учасників суспільних відносин необхідної поведінки є тільки однією зі складових самого суб'єктивного

права і не може збігатися із володінням цього права.

Безумовно, у правовій науці висловлюються також дещо інші точки зору, відповідно до яких право на повагу до честі та гідності особи відноситься не до суб'єктивних прав, а є елементом правоздатності особи [6, с. 199]. Проте, ми все таки підтримуємо позицію тих вчених, які вважають право особи на повагу до її честі та гідності суб'єктивним правом. Пояснюється це перш за все тим, що суб'єктивне право, на відміну від правоздатності особи, полягає не тільки у можливості бути носієм відповідного права, але й в обов'язках інших учасників суспільних відносин, що стосуються дотримання чи не порушення відповідного суб'єктивного права особи (другий компонент соціального зв'язку досліджуваних суспільних відносин).

У свою чергу, саме володіння фізичною особою певним суб'єктивним правом базується на здатності фізичної особи мати всі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України чи іншими законами. До таких прав, зокрема, відноситься і право фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

У цьому зв'язку, володіння правом на повагу до честі та гідності полягає не стільки у можливості вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, скільки у наявності в особи самого права на повагу до її честі та гідності. Тоді як можливість вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки є, по суті, складовою досліджуваного суб'єктивного права особи. Натомість наявність у фізичної особи права на повагу до її честі та гідності характеризує стан особи.

Як було аргументовано вище, право особи на повагу до її честі та гідності є суб'єктивним правом фізичної особи, яке належить будь-якій фізичній особі з моменту її народження до моменту її смерті, є невід'ємним та не залежить від віку, статі, походження, інтелектуальних чи вольових здібностей особи, її громадянства, політичних або релігійних переконань тощо. Із цього випливає, що такий стан фізичної

особи (наявність суб'єктивного права на повагу до її честі та гідності) притаманний кожній фізичній особі протягом всього життя і не може бути обмежений чи призупинений з будь-яких підстав. При цьому, наявність суб'єктивного права фізичної особи на повагу до її честі та гідності не пов'язується із наявністю чи відсутністю інших ознак чи станів фізичної особи (віку, можливості відповідати за зобов'язаннями чи нести відповідальність за правопорушення тощо).

Таким чином компонентом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, є стан фізичної особи, який характеризується наявністю в особи суб'єктивного права на повагу до її честі та гідності. Такий стан притаманний кожній фізичній особі протягом всього життя і не може бути обмежений чи призупинений з будь-яких підстав.

Водночас другим компонентом соціального зв'язку є поведінка інших учасників суспільних відносин (вчинення чи не вчинення ними дій), яка полягає у не порушенні права фізичної особи на повагу до її честі та гідності. Така поведінка інших учасників суспільних відносин впливає безпосередньо із норм Конституції України, що, по-перше, визнають честь та гідність особи найвищими соціальними цінностями (ст. 3), а по-друге встановлюють обов'язок кожної людини неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). Тому, по суті, поведінка інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, юридичної та фізичної особи) обумовлюється не тільки суб'єктивним правом фізичної особи на повагу до її честі та гідності, але й конституційним обов'язком кожного не посягати на честь та гідність інших людей.

У свою чергу, під поведінкою інших учасників суспільних відносин, яка полягає у не порушенні права фізичної особи на повагу до її честі та гідності, слід розуміти вчинення чи невчинення цими учасни-

ками будь-яких, не заборонених законом, дій, які не посягають на право особи на повагу до її честі та гідності. Іншими словами, це можливість учасників суспільних відносин вчиняти або не вчиняти будь-які не заборонені законом дії, які не посягають на досліджуване право фізичної особи. Характерно, що така поведінка може бути як активною (дія), так і пасивною (бездіяльність), що не впливає на зміст соціального зв'язку.

У відповідності з цим іншим компонентом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, слід визнавати будь-яку не заборонену законом активну чи пасивну поведінку інших учасників суспільних відносин, за винятком тієї, яка посягає на право фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

При цьому зазначимо, що соціальний зв'язок досліджуваних суспільних відносин, як і соціальний зв'язок будь-яких інших суспільних відносин, характеризується стійкістю та тривалістю. Так, право на повагу до честі та гідності особи є абсолютним невід'ємним суб'єктивним правом фізичної особи, яке належить кожній фізичній особі протягом всього її життя. Із цього випливає, що суспільні відносини, які виникають з приводу суб'єктивного права фізичної особи на повагу до її честі та гідності фактично існують протягом всього життя фізичної особи. Окрім того, оскільки таке суб'єктивне право притаманне кожній фізичній особі без винятку, то соціальний зв'язок цих суспільних відносин є не тільки тривалим, але й стійким, адже широке коло учасників унеможливає динамічність швидкоплинність та можливість швидкої зміни соціального зв'язку між такими учасниками.

У свою чергу, передумовами соціального зв'язку досліджуваних суспільних відносин є, з одного боку, інтерес фізичної особи, щодо реалізації свого суб'єктивного права на повагу до її честі та гідності, а з іншого – потреба інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, юридичної чи фізичної

особи) діяти (без діяти) таким чином, щоб не порушувати суб'єктивне право фізичної особи на повагу до її честі та гідності. Саме вказаний інтерес фізичної особи та потреба інших учасників суспільних відносин, на наш погляд, і обумовлюють їх зв'язок (взаємодію) щодо предмета суспільних відносин, тобто фактично є передумовами соціального зв'язку.

Отже, дослідивши зміст та компоненти соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом кримінально-правової охорони честі та гідності особи, ми приходимо до таких висновків. Соціальний зв'язок обов'язково є двостороннім процесом взаємодії учасників суспільних відносин, що виражається в їх діях, бездіяльності чи відповідному стані стосовно предмета суспільних відносин (див. рис. А.1). У зв'язку з цим соціальний зв'язок повинен бути представлений двома компонентами, які, власне, і є двома сторонами процесу взаємодії учасників суспільних відносин. Першим із цих компонентів є стан фізичної особи, який характеризується наявністю у неї суб'єктивного права на повагу до її честі та гідності. Вказаний стан притаманний кожній фізичній особі протягом всього життя і не може бути обмежений чи призупинений з будь-яких підстав. Другим компонентом цього соціального зв'язку є будь-яка не заборонена законом активна чи пасивна поведінка інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, юридичної чи фізичної особи), за винятком тієї, яка посягає на право фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

Література

1. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е. А. Фролов // Сборник ученых трудов Свердловского юридического института. – Свердловск, 1969. – Вып. 10. – С. 184 – 225.
2. Глистин В. К. Проблемы уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) / Глистин В. К. – Л. : Изд.-во Ленингр. ун-та, 1979. – 127 с.

АНОТАЦІЯ

Досліджуючи соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти честі та гідності особи, можна констатувати, що він складається з двох компонентів.

Перший компонент – це стан фізичної особи, який характеризується наявністю в особи суб'єктивного права на повагу до її честі та гідності, та другий компонент – це поведінка інших учасників суспільних відносин (вчинення чи невчинення мети дії) яка полягає у не порушенні права фізичної особи на повагу до її честі та гідності.

SUMMARY

Studying social communication of social relations that are the subject of crimes against honor and dignity we can say that it consists of two components.

The first component is a state of an individual, which is characterized by a subjective individual right to respect for his honor and dignity, and the second component is the behavior of other participants in social relations (committing or not committing purpose actions) which does not violate physical person right to respect for his honor and dignity.

3. Лашук Є. В. Предмет злочину у кримінальному праві України: дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Лашук Єфрем Вікторович. – К., 2005. – 262 с.

4. Луспенник Д. Д. Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне

право» / Д.Д. Луспенник. – Харків, 2003. – 18 с.

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : Навч. посібник. [вид. 6-е] / Рабінович П. М. – Х. : Консум, 2002. – 160 с.

6. Гражданское право Украины / Под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. – Харьков : Основа, 1996.-Ч. 1. – 440 с.